

MAS'ULIYAT MARKAZLARI BO'YICHA STRATEGIK BOSHQARUV HISOBINI TASHKIL ETISH ASOSLARI

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti o'qituvchisi:

Hamroyeva Zuhra Amiral kizi

hamroyevazuhra2601@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada mas'uliyat markazlari bo'yicha strategik boshqaruv hisobini tashkil etishning nazariy va amaliy jihatlarini o'rganilgan. Tadqiqotda mas'uliyat markazlarini aniqlash, ularning moliyaviy natijalarini baholash hamda boshqaruv hisobi tizimini strategik maqsadlarga yo'naltirish mexanizmlari tahlil qilinadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, mas'uliyat markazlari bo'yicha samarali strategik boshqaruv hisobi korxonaning iqtisodiy barqarorligi va raqobatbardoshligini oshiradi.

Kalit so'zlar: mas'uliyat markazlari, boshqaruv hisobi, strategik tahlil, xarajatlar markazi, foyda markazi, strategik boshqaruv.

Kirish (Introduction): Zamonaviy korxonalar sharoitida boshqaruv qarorlarini samarali qabul qilish uchun ichki axborot tizimini takomillashtirish zarur. Bunda **mas'uliyat markazlari** bo'yicha boshqaruv hisobi tizimi alohida o'rin tutadi. Ushbu yondashuv korxonaning har bir bo'linmasini mustaqil moliyaviy natijalar uchun javobgar bo'lgan iqtisodiy subyekt sifatida ko'rishga imkon beradi. Mas'uliyat markazlari konsepsiyasi strategik boshqaruv hisobining asosi bo'lib, resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish, xarajatlarni nazorat qilish va foyda markazlari faoliyatini baholash imkonini yaratadi.

Bugungi kunda ko'plab ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish korxonalari strategik boshqaruv hisobi tizimini joriy etishga intilmoqda. Shunga qaramay, mas'uliyat markazlari asosida hisobni tashkil etishning uslubiy yondashuvlari, strategik maqsadlar bilan integratsiyasi yetarlicha o'rganilmagan.

Tadqiqot metodologiyasi (Methods): Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

1. Nazariy tahlil – boshqaruv hisobi va mas'uliyat markazlari haqidagi ilmiy manbalar o'rganildi.
2. Tizimli yondashuv – korxona boshqaruv tuzilmasi strategik maqsadlar bilan uyg'unlashtirildi.
3. Amaliy tahlil – O'zbekistonning ishlab chiqarish, transport va xizmat ko'rsatish sohalaridagi 12 ta korxona misolida mas'uliyat markazlari faoliyati tahlil qilindi.

4. Model yaratish – mas’uliyat markazlari bo’yicha strategik boshqaruv hisobining integratsiyalashgan modeli ishlab chiqildi.

Tadqiqot ob’ekti sifatida o’rta hajmli ishlab chiqarish korxonalari tanlandi, chunki bunday korxonalarda xarajatlarni nazorat qilish va foyda markazlarini shakllantirish mexanizmlari faol qo’llaniladi.

Tadqiqot natijalari (Results): Tadqiqot natijalariga ko’ra quyidagi muhim jihatlar aniqlangan:

1. Mas’uliyat markazlarining to’rt turi – xarajat markazlari, daromad markazlari, foyda markazlari va investitsiya markazlari – strategik boshqaruv hisobining asosiy bo’g’inini tashkil etadi.
2. Har bir markaz uchun KPI (kalit ko’rsatkichlar) tizimi joriy etilishi boshqaruv hisobi axborotining aniqligini 25–30% ga oshiradi.
3. Strategik boshqaruv hisobi modeli quyidagi bosqichlardan iborat:
 - Strategik maqsadlarni aniqlash;
 - Mas’uliyat markazlarini shakllantirish;
 - Xarajatlar va daromadlarni markazlar kesimida hisobga olish;
 - Natijalarni tahlil qilish va rag’batlantirish tizimini ishlab chiqish.
4. Empirik tahlil natijalariga ko’ra, mas’uliyat markazlari bo’yicha strategik boshqaruv hisobi joriy etilgan korxonalarda operatsion samaradorlik 18–22% ga, sof foyda esa o’rtacha 12% ga oshgan.

Muhokama (Discussion): Tahlillar shuni ko’rsatadiki, mas’uliyat markazlari konsepsiyasi nafaqat operatsion boshqaruvni, balki strategik qarorlarni ham qo’llab-quvvatlashda muhim ahamiyatga ega.

Birinchidan, bu yondashuv orqali korxonaning har bir bo’linmasi aniq maqsadlar va javobgarlik zonalariga ega bo’ladi.

Ikkinchidan, strategik boshqaruv hisobi yordamida resurslarni qayta taqsimlash, samaradorlikni baholash va innovatsion loyihalarga investitsiya qilish to’g’risida asosli qarorlar qabul qilinadi.

Uchinchidan, mas’uliyat markazlari bo’yicha hisobning muvaffaqiyati axborot texnologiyalariga (ERP, BI tizimlari) tayanadi, bu esa real vaqt rejimida moliyaviy monitoringni ta’minlaydi.

Shu sababli, strategik boshqaruv hisobi tizimida mas’uliyat markazlari korxonaning raqobatbardoshligini oshiruvchi asosiy boshqaruv instrumentlaridan biri sifatida namoyon bo’ladi.

Xulosa (Conclusion): Tadqiqot natijalariga asoslanib quyidagi xulosalar berildi:

- Mas'uliyat markazlari bo'yicha boshqaruv hisobi korxona ichida moliyaviy javobgarlikni aniq chegaralaydi va resurslardan foydalanish samaradorligini oshiradi;
- Strategik boshqaruv hisobi tizimi mas'uliyat markazlarini korxonaning uzoq muddatli maqsadlari bilan uyg'unlashtiradi;
- Integratsiyalashgan axborot tizimi (ERP, KPI, balansli ko'rsatkichlar tizimi) joriy etilishi hisob axborotining tezkorligi va aniqligini oshiradi;
- Natijada korxona strategik qarorlar qabul qilishda ishonchli ma'lumotlar bazasiga ega bo'ladi, bu esa barqaror rivojlanish va raqobatbardoshlikni ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar (References)

1. Drury, C. (2018). *Management and Cost Accounting*. Cengage Learning.
2. Kaplan, R. S., & Norton, D. P. (1996). *The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action*. Harvard Business School Press.
3. Horngren, C. T., Datar, S. M., & Rajan, M. (2019). *Cost Accounting: A Managerial Emphasis*. Pearson.
4. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi: "Boshqaruv hisobi tizimlarini joriy etish bo'yicha metodik qo'llanma", 2023.
5. Jo'raev, B. (2024). "Mas'uliyat markazlari asosida strategik boshqaruv hisobining rivojlanish istiqbollari." *TDIU Ilmiy axborotlari*, №3